

Santaolalla, E., Urosa, B., Martín, O., Verde, A., Díaz, T. (2020). Interdisciplinarity in teacher education: Evaluation of the effectiveness of an educational innovation project. *Sustainability*. Vol. 12. № 17. P. 6748. [in English].

El-Amin, A., Cohen, C. (2018). Just representations: Using critical pedagogy in art museums to foster student belonging. *Art Education*. Vol. 71. № 1. P. 8–11. [in English].

Brown, K., Mairesse, F. (2018). The definition of the museum through its social role. *Curator: The Museum Journal*. Vol. 61. № 4. P. 525–539. [in English].

Theologi-Gouti, P., Vitoratos, E. (2018). University Museums as Mediators between University and Society: The example of Patras University Science and Technology Museum. *Turning Inside Out European University Heritage*. Proceedings of the 16th Annual Meeting of the Universeum European Academic Heritage Network National and Kapodistrian University of Athens (Greece, 11–13 June 2015). P. 57–66. [in English].

Topuzov, O. (2020). Vstupne slovo [Foreword]. *Muzeina pedahohika v naukovii osviti*: zbirnyk tez dopovidei uchashnykiv II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 26 lystop. 2020 r). Kyiv: Natsionalnyi tsentr «Mala akademiia nauk Ukrainy». 310 s. [in Ukrainian].

Ohienko, I. (1991). Ukrainska kultura. Korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho naroda: kurs chytanyi v Ukr. nar. un-ti [Ukrainian culture. A brief history of the cultural life of the Ukrainian people: a course taught at the Ukrainian National University: with drawings and portraits of Ukrainian cultural figures]: z mal. i portr. ukr. kult. diiachiv. Kyiv: Abrys. 272 s. [in Ukrainian].

Udovychenko, I. (2018). Realizatsiia kholistychnoho pidkhodu v muzeinii praktytsi [Implementation of a holistic approach in museum practice]. *Istoryko-kulturna spadshchyna: yevropeyskyi vymir: tezy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Lviv, 01 chervnia 2018 r.). Lviv: Interprint. S. 136–140. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 21.02.2023

УДК 37.018.265:37.934-053

DOI: 10.37026/2520-6427-2023-113-86-92

Ольга КІЯН,

кандидат педагогічних наук,
завідувач сектору експериментальної педагогіки
відділу інноваційної діяльності
та дослідно-експериментальної роботи
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-0482-8898
e-mail: kijanolga7@ukr.net

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК УМОВИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. У статті розкриваються питання утвердження спільних цінностей як основи загальнонаціональної ідентичності, характеру ціннісних орієнтацій українського соціуму, а також досліджуються особливості сучасного патріотичного виховання учнівської молоді в контексті формування національної ідентичності. Зазначається, що цей процес значно активізувався в умовах російської агресії, коли весь український народ об'єднався в єдине ціле, захищаючи суверенітет і територіальну цілісність України, демократичні цінності, права та свободи людини.

Визначено, що в умовах посилення сучасних загроз та викликів, національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником, оскільки спрямоване на формування національної ідентичності учнівської молоді як умови консолідації українського суспільства, її готовності захищати свою Батьківщину.

Акцентується увага, що саме патріотизм є

основою формування національної самосвідомості та ідентичності. Окреслено, що за своєю сутністю національна ідентичність є багатовимірним поняттям, яке може інтегрувати в себе культурну, етнічну, професійну, регіональну чи інші види ідентичностей, зберігаючи кожну з них.

Проаналізовано різні погляди вчених на сутність поняття «національна ідентичність» у руслі вітчизняних та зарубіжних досліджень. Схарактеризовано основні принципи організації процесу виховання національної солідарності в учнівської молоді в умовах закладу загальної середньої освіти

Зазначається, що в умовах російсько-української війни відбувається активне формування загальнонаціональної ідентичності, яка базується передусім на підтримці культури і мови титульного українського етносу, вихованні патріотизму та формуванні

української політичної нації. Актуалізується, що одним із напрямів національно-патріотичного виховання є популяризація української історії і національних традицій, реалізація державної політики пам'яті.

Ключові слова: національна ідентичність,

національні цінності, учнівська молодь, українська нація, демократичні цінності, національно-патріотичне виховання, консолідація українського суспільства, російська агресія, загрози, виклики.

Olga KIJAN,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of the Sector of Experimental Pedagogy,
Department of Innovation Activity
and Experimental Work,
State Scientific Institution
«Institute of Education Content Modernization»,
Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0482-8898
e-mail: kijnolja7@ukr.net

THE FORMATION OF NATIONAL IDENTITY OF STUDENT YOUTH AS A CONDITION FOR THE CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY IN TODAY'S REALITIES

Abstract. The article reveals the issue of affirming common values as the basis of national identity, and the nature of value orientations of Ukrainian society, and also explores the peculiarities of modern patriotic education of schoolchildren in the context of the formation of national identity. It has been noted that this process was significantly intensified under the conditions of Russian aggression, when the entire Ukrainian people united into a single whole, defending the sovereignty and territorial integrity of Ukraine, democratic values, human rights, and freedoms.

It has been noted that in the conditions of increasing modern threats and challenges, national-patriotic education is an important security factor, as it is aimed at the formation of the national identity of student youth as a condition for the consolidation of Ukrainian society, and its readiness to defend its Homeland. Emphasis is placed on the fact that patriotism is the basis of the formation of national self-awareness and identity. It is outlined that, in its essence, national identity is a multidimensional concept that can integrate cultural, ethnic, professional, regional, or other types of identities, preserving each of them.

It has been found that in the crisis period of nation-building, the system of national values changes and the need for the formation of a positive national identity and national unity for the further national self-affirmation of each individual citizen and the Ukrainian state becomes acute. Different views of scientists on the essence of the concept of "national identity" in the direction of domestic and foreign of research, The main principles of the organization of the process of education of national solidarity among students in the conditions of a general secondary education institution are characterized.

Thus, it is noted that in the conditions of Russian aggression, the active form of national identity is taking place, which is primarily based on the support of the culture and language of the titular Ukrainian ethnic group, the education of patriotism, and the formation of

the Ukrainian political nation. It is noted that one of the directions of patriotic education is the popularization of Ukrainian history and national traditions and the implementation of the state policy of memory.

Key words: national identity, national values, student youth, Ukrainian nation, democratic values, national-patriotic education, consolidation of Ukrainian society, Russian aggression, threats, challenges.

Постановка проблеми. У період сучасних викликів сьогодення, коли росія зухвало намагається знищити територіальну цілісність України, її національну пам'ять, мову й культуру, стає актуальним перегляд стратегії захисту нашого суверенітету шляхом удосконалення освітнього процесу закладів загальної середньої освіти.

Шанобливе ставлення до української мови, етнічної самоназви, поваги до національних символів, вивчення історії власного народу, дбайливе ставлення до нематеріальної культурної спадщини Українського народу, усвідомленого обов'язку захищати в разі потреби територіальну цілісність України – все це є базовими й конкретними шляхами плекання української ідентичності ще зі школи. Формування національної ідентичності учнівської молоді сприяє не лише згуртуванню спільноти, а й виховує почуття власної причетності й відповідальності за долю України, суб'єктивного патріотичного досвіду окремої людини. Учні та учениці виокремлюють себе як особистість в глобалізаційних процесах, набувають компетентності емоційного інтелекту, розвивають уміння критичного й системного мислення через досвід, перспективи та свою ідентичність навіть поза межами України.

Актуальність дослідження зумовлена внутрішніми складними обставинами, в яких опинилася Україна через російську агресію. Пошук і збереження власної ідентичності є актуальним не лише для України, а й для всіх націй і країн, коли порушуються норми

міжнародних відносин у сучасному світі. Національно-культурна ідентичність стає головним пріоритетом української нації й національного самовизначення, вона створює стиль життя сучасної учнівської молоді, забезпечує становлення патріотичної самосвідомості, гідності в цивілізованому світі.

Тільки на основі поступового розвитку етнічної ідентичності та включення людини у державне життя формується національна ідентичність. Наша ідентичність не тільки відстоює себе перед російською, але й конкурує зі всім світом за кожного українця. І сьогодні наші захисники / захисниці відстоюють територіальну цілісність, нашу ідентичність. Виховання національно-культурної ідентичності, що опирається на моральні цінності, сприяє формуванню національного духу в учнівської молоді, впровадженню національної парадигми виховання й освіти, зміцненню позиції української мови в Україні, формуванню шанобливого ставлення до національних символів, розвитку національної свідомості й самосвідомості.

Метою формування національної ідентичності є становлення громадянина-патріота України, який усвідомлює свою приналежність до українського народу, причетність до долі країни, її ролі у світовому співтоваристві, а також є носієм української культури, мови, береже історичну пам'ять, цінує культуру, традиції, готовий боронити, розбудовувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову державу (Бех, Журба, 2016).

Водночас формування національної ідентичності передбачає становлення таких важливих якостей, як ціннісне ставлення до Батьківщини та її культури, справедливості, національну гідність, повагу і любов до своїх батьків, родини.

В умовах сучасних викликів стратегічним напрямом діяльності держави, суспільства, зокрема закладів загальної середньої освіти, має стати виховання свідомого громадянина України зі сформованою позитивною національною ідентичністю, здатного до національної солідарної взаємодії з іншими представниками нації для відстоювання інтересів української держави, як зазначає щойно затверджений Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності».

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Педагогічною наукою наразі описано та досліджено багато різних і цікавих ідей стосовно здійснення обґрунтування сутності національної ідентичності учнівської молоді та розроблено підходи реалізації цих ідей у системі освіти. Тож не дивно, що проблемами національної ідентичності займаються багато науковців і практиків. Значний внесок у філософське обґрунтування сутності національної ідентичності зроблено В. Антоновичем, М. Драгомановим, І. Огієнком, Г. Сковородою, В. Андрущенко, В. Кременем, В. Малаховим.

Із точки зору Л. Гудкова, І. Дубова, А. Здравомислова, В. Ільїна, В. Кувалдіна, В. Ядова, національна ідентичність найбільш інтенсивно формується в умовах глобалізації, державотворення.

У психологічному дискурсі висвітлювалися різні сторони формування національної ідентичності, серед

яких: проблеми патріотичного виховання, особистісної і національної ідентифікації (І. Бех), національної самосвідомості (М. Боришевський), етносоціальних уявлень (О. Васильченко), етнічної самосвідомості (Л. Дробижєва).

Ідеї культурно-гуманістичної психології (О. Росинський), вчинкового осередку різних історико-культурних епох (В. Роменець).

У педагогіці окремі аспекти формування національної ідентичності досліджували Г. Ващенко, О. Вишневецький, О. Губко, К. Журба, О. Захаренко, В. Євтух, Б. Ступарик.

Авторське бачення особливостей формування національної ідентичності представлено у дисертаційних дослідженнях С. Веселовського, І. Вільчинської, К. Журби, Г. Лозко, М. Обушного, Т. Потапчук.

У вітчизняному суспільно-політичному дискурсі популярною є тема консолідації українського суспільства на основі національної ідеї на засадах етнонаціональної, духовної, мовної або релігійної єдності, спільної культурної та історичної спадщини, в той час, як ідея згуртування поки що не утвердилася в українському термінологічному просторі (Чупрій, 2010).

Так, відповідно до Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури (стаття 11). Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (стаття 12). Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначено, що українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України (частина восьма статті 1) (Конституція України, 1996).

Оскільки існує значний інтерес учених до досліджуваного феномену, недостатньо вивченими залишаються теоретичні та практичні аспекти виховання національної ідентичності учнівської молоді як умови консолідації українського суспільства об'єктивною потребою освітнього процесу закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану.

Мета статті полягає у розкритті та обґрунтуванні сутності національної ідентичності учнівської молоді та шляхів практичної реалізації цих ідей як умови консолідації українського суспільства в реаліях сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розуміючи, що існування та процвітання Української держави неможливе без загального усвідомлення громадянами своєї громадянської ідентичності, що веде початок від отождення себе кожним громадянином з українським народом. Відчуття такої належності через мову, традиції, цінності безпосередньо позначається на житті кожної людини. Пошук і збереження власної ідентичності є актуальним не лише для України, а й для всіх націй і країн.

Сучасні науковці вирізняють поняття «ідентичність», що має багато визначень. На сьогодні не існує єдиного універсального тлумачення цього терміна.

Поняття «ідентичність» походить від латинського *identity* – тотожність та означає схожість і зв'язок з будь-чим. М. Козловець виокремлює, що феномен національної ідентичності як виклики глобалізації, в якій стверджується, що національну ідентичність визначають через низку ознак, насамперед через усвідомлення себе колективною спільнотою, відмінною від інших, що є підставою «феномену етнічності». Такий напрям об'єктивізує конкретні форми самовизначення національної ідентичності – «національні почуття», «національні інтереси», «національну ідею», що веде до субстанціоналізації національної ідентичності (Сіра, Волков, Ярошенко, 2021). Національну ідентичність науковець розглядає через належність особи до народу та нації, виокремлюючи такі точки бачення, як: людські переконання (сприйняття членами нації один одного як співвітчизників); спільне історичне минуле, сучасне й уявлення про спільне сучасне та майбутнє; спільні дії, постійне проживання в одній країні та спільний національний характер (Шкільна, 2017).

Доцільно зауважити, що в умовах формування національної ідентичності як колективного феномена найбільш актуальними є питання утвердження української національної та громадянської ідентичності шляхом національно-патріотичного, військово-патріотичного виховання та громадянської освіти. Вони є стрижневими, основоположними та відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, вираженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін, на досягнення консолідації української нації.

Зазначена вище проблема ґрунтовно досліджена відомим психологом І. Бехом і висвітлена у його статті «Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості». Учений вважає, що ідентичність – це внутрішній, суб'єктивний стан особистості, в якому виражається усвідомлення нею себе як своєї стійкості особистості, як самототожності, переживання постійно наявного «Я», його збереження. І. Бех доводить, що саме переживання є досить важливою характеристикою особи стосовно її ідентичності (Бех, 2013).

Зважаючи на це, важливим напрямом роботи кожного закладу освіти є виховання національної самосвідомості. У Законі України «Про загальну середню освіту» визначені завдання загальної середньої освіти, акцентується увага на: вихованні свідомого громадянина – патріота своєї Батьківщини, готового до подальшої освіти і трудової діяльності з вільними політичними та світоглядними переконаннями; формуванні творчої особистості учня; вихованні поваги до національних цінностей нашого народу; виробленні навичок здорового способу життя.

Національно-патріотичне виховання – це створена упродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації учнівської молоді, передавати їм соціальний досвід, надбання попередніх поколінь. Науково обґрунтоване,

правильно педагогізоване національно-патріотичне виховання відображає історичний поступ народу, перспективи його розвитку.

Удосконалення та осучаснення системи національного виховання в умовах творення Української державності визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу національних та загальнолюдських цінностей, суперечливими процесами входження особистості в соціальне життя, необхідності забезпечення єдності, наступності та послідовності виховних впливів різних соціальних інститутів, постійного коректування освітнього процесу.

Національне згуртування, як стверджує В. Кремень, сприяє «ефективнішому відстоюванню національних інтересів у відносинах з іншими державами, що є надзвичайно актуальним» та заможнішому життю громадян (Кремень, 2017).

Пріоритетною громадською рисою є сформованість національної самосвідомості, любові до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України.

Національна система виховання ґрунтується на засадах національного світогляду, наукової філософії та ідеології, родинного виховання, народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що ввібрала в себе надбання національної виховної мудрості. Вона охоплює ідейне багатство народу, його морально-естетичні цінності, трансформовані в засобах народної педагогіки, народознавства, принципах, формах і методах організації виховного впливу на молодь (теоретичний аспект), а також постійну й систематичну виховну діяльність сім'ї, державних і громадських закладів освіти (практичний аспект).

Національно-патріотичне виховання найбільш відповідає потребам відродження України. Воно однаково стосується як українця, так і представників інших народів, що проживають в Україні. Саме принцип етнізації виховного процесу і передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності. Через пізнання власної історико-культурної спадщини він допомагає пізнати глибинність взаємозв'язків з українською нацією, її державою, переконатися, що саме українська незалежна, суверенна держава охороняє національні права всіх її громадян.

Заклади освіти своєю діяльністю сприяють реалізації державної політики у сфері освіти, дотримуються принципів гуманізму, демократизму та пріоритету загальнолюдських цінностей.

Зважаючи на це, вносяться зміни до планування, моделювання виховного процесу так, щоб охопити всі аспекти виховання в учнівській молоді національної свідомості і соціальної активності, високих духовних якостей, з глибокими родинними і патріотичними почуттями, здатними до саморозвитку і самовдосконалення.

Із цією метою урізноманітнюються виховні методики, форми, проєктні технології з пропагандою популяризації принципів національної свідомості, створюються авторські програми виховання, спрямовані на створення умов для розвитку учнівської молоді на

основі загальнолюдських, морально-етичних цінностей, формування соціально-просвітницької активності, правосвідомої поведінки.

Інноваційні практики закладів освіти довели, що краєзнавчий аспект – прекрасна школа становлення учня-патріота-громадянина. Любити і знати свій край, своє місто, в якому живеш, свій дім, свою рідну школу, свою вулицю, свою сім'ю – це і є прояв патріотизму і громадянськості. Патріотизм проявляється у вчинках та діяльності людини. Зароджуючись з любові до своєї малої Батьківщини, патріотичні почуття, пройшовши через ряд етапів на шляху до своєї зрілості, піднімаються до загальнодержавної патріотичної самосвідомості.

Так, реалізуючи Програму «Нова українська школа у поступі до цінностей», педагогічні колективи експериментальних закладів освіти Хмельницької області працювали над реалізацією створених авторських моделей. Чемеровецький НВК № 2 створив модель «Школа життєвого успіху». У Шепетівській ЗОШ I–III ст. упровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» поєднали із власною моделлю школи європейської освіти та культури. Головний принцип Програми, як і стратегії розвитку школи європейської освіти і культури, – дитиноцентризм. Враховуючи це, змінено модель виховного простору сучасного учня, зокрема: встановлено мережу закладів, що формують морально-духовну особистість (загальної середньої освіти та закладів позашкільної освіти), сімейне середовище, зони дії масової інформації, вуличне середовище та зони комунікаційних технологій. У Нетішинському ліцеї № 1 розроблено цілісну інноваційну модель освітньої виховної системи, що базується на широкому спектрі індивідуальних та групових цінностей організації життєдіяльності учасників освітнього процесу. При розробці моделі виховної системи використано як системний, синергетичний, варіативно-модельний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, так і комплексний підходи, доміантою яких є системний.

Особливу увагу було приділено наскрізному процесу виховання. Із метою створення інноваційної виховної системи в закладах освіти на різних етапах експерименту зреалізовано низку проєктів щодо формування ключових компетентностей, зокрема «Небайдужа громада – активна школа». У проєкті активно використовуються інноваційні форми та методи виховання, залучаються стейкхолдери: «Епіцентр АГРО», «Шепетівський лісгосп», «Шепетівський осередок спілки поляків України» (Шепетівська ЗОШ I–III ст. № 1), благодійні фонди «Батьки – дітям», «Зміцнення громад», «Волонтери Елохім» (Нетішинський ліцей № 1).

Завданням цих проєктів було: формування аналогії і поєднання зовнішньої інформації та внутрішніх уявлень; удосконалення вмінь експериментувати та встановлювати зв'язки між теорією і життєвою практикою; створення на уроці та в позаурочний час атмосфери співробітництва, в якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність, свобода, повага до інших; формування фундаментальних знань про український народ, про особливості

побуту і трудової діяльності, національного характеру, психології, світогляду, культури, а також про сім'ю, свій родовід, рідний край і все, що пов'язано із військово-патріотичним вихованням. Висвітлення ролі та місця відомих особистостей в історії краю дозволяє учням здійснити ідентифікацію себе з конкретними історичними діячами. Приклади героїзму земляків допомагають формуванню глибокого усвідомленого патріотизму та громадянськості учнівської молоді.

Краєзнавство і героїко-патріотичне виховання здатне формувати культуру міжнаціональних відносин, виховувати терпимість і повагу до історії, традицій, культури, мови нації і народностей, які проживають в рамках або за межами своїх національно-територіальних утворень.

Вивчення малої батьківщини відіграє і консолідує роль. Край – це не тільки географічна освіта. Мала батьківщина – це те спільне, що об'єднує людей різних національностей в єдину територіальну спільноту, робить його жителів представниками єдиного округу – городянами, односельцями. Любов до Батьківщини, почуття відповідальності за долю рідного краю не виникають самі по собі, а виховуються.

Краєзнавчі знання сьогодні вкрай необхідні учнівській молоді й отримати ці знання можливо через виховну діяльність. Саме вона дає можливість звернутися до близької української історії, зокрема тієї, що укладена в долях поруч.

Джон Кенеді зазначав: «Не думайте, що ваша країна може зробити для вас, думайте, що ви можете зробити для вашої країни». Військова історія нашої країни сповнена героїки, романтики, справжнього патріотизму, насичена цікавими, іноді драматичними подіями, представлена дивовижними, унікальними особистостями. Все це дає багатий матеріал для реалізації високих цілей у формуванні національної ідентичності та консолідації українського суспільства для сьогоденної освіти.

Сьогодні націлює на необхідність визначення пріоритетних напрямів спільної роботи вчених і педагогів-практиків. В. Сухомлинський наголошував, що перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці – найскладніша сфера дотикання науки до практики. Досвід свідчить, що постійна творча взаємодія наукової думки та практичного досвіду педагогів сприятиме розв'язанню завдань із формування національної ідентичності учнівської молоді як умови консолідації українського суспільства.

Водночас процес формування української національної ідентичності триває. Аргументом цього є те, що за дослідженнями Центру Разумкова, лише 73,9% респондентів відчувають свою належність до певної національності; 12% – відразу до двох або кількох національностей; 5,8% – не відчувають свою приналежність до жодної національності; 8,1% – важко відповісти на це запитання.

Окрім цього, у зазначеному дослідженні зроблено правильний акцент на ситуації на Донбасі, Сході й Півдні України. Зокрема, підкреслено, що «на Донбасі приналежність до двох національностей відчувають 26,5% респондентів, не відчувають до жодної – 19,7%; на Сході – 19,0% та 12,0% відповідно; на Півдні

– 24,1% та 10,0% відповідно» (Петрочко, 2017).

Отже, множинна етнічна самоідентифікація чи дистанціювання від етнічної самоідентифікації вирізняються як гострі проблеми й певні суспільні виклики у процесі формування спільної української ідентичності.

Гуманітарною основою формування загальнонаціональної ідентичності громадян України має стати українська мова та українська культура. Зважаючи на це, цінність української самобутності насамперед пов'язується з використанням людиною української мови в різних сферах свого життя.

Доказовою базою за цієї умови слугують висновки експертного дослідження Центру Разумкова, відповідно до якого «91,0% експертів вважають, що спілкування українською мовою – це вияв поваги до себе і держави; 80,2% наголошують, що поширення використання української мови сприятиме єдності суспільства» (Петрочко, 2017).

Формування національної ідентичності – це складний і багатоаспектний процес, що вимагає системного залучення політичних, науково-практичних освітніх і виховних зусиль. Підготовка учнівської молоді до життя в демократичному суспільстві є одним із важливих завдань у формуванні соціальної активності особистості – готовності до участі в процесах державотворення, до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави, здатності до спільного життя та співпраці в громадянському суспільстві, здатності до самостійного життєвого вибору та готовності взяти на себе відповідальність, можливості розв'язувати конфлікти відповідно до правових і демократичних принципів.

Ці завдання можуть бути вирішені завдяки створенню у закладі освіти системи педагогічної діяльності, спрямованої на підготовку учнівської молоді до життя в консолідованому суспільстві.

Висновки. Отже, здійснений аналіз дає змогу зробити висновок, що Україна на сьогодні є форпостом європейської цивілізації, котра захищає її від експансії росії. В умовах посилення сучасних загроз та викликів національно-патріотичне виховання є важливим безпековим чинником. Оскільки гармонійне поєднання традиційних та інтерактивних форм і методів виховної діяльності з учнівською молоддю забезпечує цілісний системний підхід, в основі формування загальнонаціональної ідентичності повинна бути ідея поліетнічної, соціальної, політичної злагоди на основі загальноприйнятої мети – забезпечення духовного і матеріального добробуту громадян України; національної самоповаги та поваги до представників інших націй та національних меншин.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці технології формування національної солідарності в дітей та учнівської молоді з урахуванням особливостей міжособистісних стосунків на певних вікових етапах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бех, І. Д., Журба, К. О. (2016). Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності

у загальноосвітніх навчальних закладах. *Гірська школа Українських Карпат*. С. 24–33.

Чупрій, Л. В. (2010). Державна підтримка патріотичного виховання молоді. *Сучасна українська політика. Політики і політологія про неї*. Київ. Вип. 19. С. 287–297.

Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

Сіра, О. В., Волков, В. О., Ярошенко, О. В. (2021). Основи розвитку сфери національно-патріотичного виховання: методичний посібник для фахівців у сфері НПВ / Держ. ін-т сімейн. та молод. політики. Житомир. 100 с.

Шкільна, І. М. (2017). Теоретичний аспект формування національно-культурної ідентичності у старших підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. Вип. 21(2). С. 345–357. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21%282%29_33 (дата звернення: 05.01.2023).

Бех, І. Д. (2013). Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. № 4 (81). С. 42–49.

Кремень, В. Г. 25 років Національній академії педагогічних наук України: здобутки і перспективи. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 4 (97). С. 5–13.

Петрочко, Ж. В. (2017). Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Вип. 21. Кн. 2. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України. С. 146–157.

REFERENCES

Bekh, I. D., Zhurba, K. O. (2016). Kontseptsiia formuvannia u pidlitkiv natsionalno-kulturnoi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [The concept of the formation of national and cultural identity among teenagers in general educational institutions]. *Hirska shkola Ukrainykh Karpat*, 24-33. [in Ukrainian].

Chuprii, L. V. (2010). Derzhavna pidtrymka patriotichnoho vykhovannia molodi [State support for patriotic education of youth]. *Polityky i politolohiia pro nei*. Kyiv. Vyp. 19. S. 287–297. [in Ukrainian].

Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (data zvernennia: 05.01.2023). [in Ukrainian].

Sira, O. V., Volkov, V. O., Yaroshenko, O. V. Osnovy rozvytku sfery natsionalno-patriotichnoho vykhovannia [Basics of the development of the field of national and patriotic education: a methodological guide for specialists in the field of national and patriotic education]: metodychni posibnyk dlia fakhivtsiv u sferi NPV. Zhytomyr: Derzh. in-t simein. ta molod. polityky. 2021. 100 s. [in Ukrainian].

Shkilna, I. M. (2017). Teoretychnyi aspekt formuvannia natsionalno-kulturnoi identychnosti u starshykh pidlitkiv [The theoretical aspect of the formation of national and cultural identity in older teenagers]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*. S. 345–357. [in Ukrainian].

Bekh, I. D. (2013). Identyfikatsiia u vykhovanni ta rozvytku osobystosti [Identification in education and

personality development]. *Pedahohika i psykholohiia*. № 4 (81). S. 42–49. [in Ukrainian].

Kremen, V. H. (2017). 25 rokiv Natsionalnii akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy: zdotuky i perspektyvy [25 years of the National Academy of Pedagogical Colleges of Ukraine: achievements and prospects]. *Pedahohika i psykholohiia*. №4 (97). S. 5–13. [in Ukrainian].

Petrochko, Zh. V. (2017). Natsionalni tsinnosti yak suchasnyi derzhavnytsko-suspilnyi priorytet [National values as a modern political and social priority]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats. Instytut problem vykhovannia NAPN Ukrainy*. Vyp. 21. Kn. 2. S. 146–157. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 11.02.2023